

AHOLI GAVJUM JOYLARDA AVTOMOBILLAR UCHUN TO‘XTASH JOYLARINI REJALASHTIRISH TAMOYILLARI

Qurbonov Anvar Mananazar o‘g‘li

Yo‘nalish: 18.00.02 – Rayonlashtirish. Shaharszolik.

Qishloq turar joylari rejalashtirish.

Landshaft arxitekturasini.

*Ilmiy rahbar: Arx.f.b.f. dok. (PhD) **Ibragimov N.X***

Annotatsiya: Katta aholi zichligini va transport vositalari harakatining yuqori darajasini hisobga olgan holda, zamonaviy shaharlarda avtomobillar uchun to‘xtash joylarini rejalashtirish dolzarb va murakkab masalalardan biri hisoblanadi. To‘xtash joylari shaharliklar hayotida muhim rol o‘ynaydi. Chunki har bir inson zamonaviy hayot talabidan kelib chiqqan holda, o‘z transport vositasidan samarali va xavfsiz foydalanishni istaydi. Shu sababli, aholisi ko‘p bo‘lgan shahar, tuman va aholi punktlarida to‘xtash joylari zamonaviy shaharsozlik siyosatining ajralmas qismiga aylanmoqda.

Kalit so‘zlar: to‘xtash joylari, shaharsozlik, transport oqimi, avtoturargoh, avtomobil, rejalashtirish, aholi gavjum joylar, infratuzilma, ekologik xavfsizlik, samaradorlik.

To‘xtash joylarini rejalashtirish bir necha asosiy tamoyillarga asoslanadi. Ularning eng muhimi transport oqimini tartibga solish, avtotransport vositalarini xavfsiz va qulay saqlash imkonini berish, hamda jamoat tartibini ta‘minlashdir. Bosh reja talablariga muvofiq, har bir aholi gavjum hudud uchun alohida yondashuv ishlab chiqilishi lozim. Masalan, shaharning markaziy qismlarida to‘xtash joylarining chegaralanganligi, harakat yo‘llarining tirbandligi va yer maydonlarining cheklanganligi to‘xtash joylari loyihalash jarayonini yanada murakkablashtiradi. Avtomobil to‘xtash joylari rejalashtirilayotganda birinchi navbatda, mavjud yer va infratuzilma imkoniyatlaridan maksimal darajada foydalanish ko‘zda tutiladi. Yer osti va yer usti to‘xtash joylari turli mexanizmlar orqali qurilishi mumkin. Yer osti avtoturargohlari qurilishi yer resurslarini tejash imkonini beradi, shu bilan birga, shahar manzarasining estetik ko‘rinishini buzmaydi. Biroq, bunday to‘xtash joylari qurilishi katta moliyaviy xarajatlarni talab qiladi va ma‘lum bir texnik sharoitlarni talab etadi. Aholi gavjum hududlarda avtoturargohlarni loyihalash jarayonida mavjud binolar, yo‘llar va jamoat inshootlari o‘rtasidagi masofalar e‘tiborga olinadi. Har bir to‘xtash joyining qulay joylashuvi undan foydalanish samaradorligini belgilaydi. Masalan, aholi ko‘p to‘planadigan hududlarda – savdo markazlari, bozorlar, temiryo‘l vokzallari va boshqa jamoat maskanlari atrofida to‘xtash joylarini to‘g‘ri tanlash transportning

begʻaraz harakati va tirbandliklarning oldini olishga sabab boʻladi. Toʻxtash joyining joylashuvi nafaqat haydovchilar uchun, balki piyodalar xavfsizligi uchun ham muhim ahamiyatga ega [1].

Zamonaviy shaharsozlik amaliyotida toʻxtash joylarini rejalashtirishda ekologik va ijtimoiy omillar ham chuqur oʻrganiladi. Avtoturargohlarda yashil hududlar, piyodalar uchun yoʻlaklar, nogironlar uchun maxsus joylar, va muqobil transport vositalari – velosiped yoki skuterlarga xizmat koʻrsatish infratuzilmasi tashkil etilishi dolzarb hisoblanadi. Bu esa zamonaviy shahar muhiti ekologiyasini saqlash, aholining turmush darajasini oshirishga xizmat qiladi. Toʻxtash joylari oʻzining sigʻimi, xavfsizligi, yoritilishi, kuzatuv kameralarining mavjudligi va qulay kirib-chiqish imkoniyatlarini ham oʻz ichiga olishi kerak. Masalan, avtomobillar toʻxtash joyining silliq va mustahkam qoplamaga ega boʻlishi, maxsus yoʻnalish belgilarining oʻrnatilishi, harakat yoʻlidagi muhim qoidalar va xavfsizlik choralari qatʻiyan belgilanishi zarur. Bunday choralar avtotransport uchun qulaylik yaratadi, yoʻlovchilar va aholining xavfsizligini taʼminlaydi [2].

Toʻxtash joylarini rejalashtirishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish samarali natijalar beradi. Jumladan, avtomobil toʻxtash joylariga kirishda va chiqishda avtomatlashtirilgan tizimlardan foydalanish juda ham qulay hisoblanadi. Bu tizimlarning koʻpayishi natijasida toʻxtash joylarining bandligi toʻgʻrisidagi maʼlumotlarni real vaqt rejimida olish, haydovchilar uchun joy qidirishda vaqt va yoqilgʻi tejaliishiga olib keladi. Avtoturargohlarni koʻpaytirish yoki joylashishini oʻzgartirishda har bir hududning urbanizatsiya darajasi, transport infrastrukturasining imkoniyatlari, aholining turmush tarzi va kundalik ehtiyojlari aniq oʻrganiladi. Zarur hollarda, jamoat transportidan foydalanishni ragʻbatlantirish, shaxsiy avtomobillar sonini cheklash, va piyodalarga qulay sharoitlar yaratish orqali tez-tez kuzatiladigan tirbandliklar va ekologik muammolar bartaraf etiladi. Avtoturargohlarning hosil boʻlishi va rivojlanishida ekologik omillar muhim rol oʻynaydi. Xavfsizlik texnologiyalari, yongʻinga qarshi choralar, ekologik talablarga rioya qilish har bir loyihaning asosiy qismiga aylanadi. Shaharda avtomobil toʻxtash joylarini zidiyatli hududlarsiz, yaʼni davlat tashkilotlari, savdo maskanlari, va boshqa obyektlar faoliyatiga toʻsqinlik qilmaydigan tarzda joylashtirishning ahamiyati ham doimiy ustuvor boʻlishi kerak. Bu esa fuqarolarning kundalik hayotidagi qulaylik va farovonlik darajasini oshiradi. Koʻplab rivojlangan davlatlarda toʻxtash joylari qurilishi va kengaytirilishida doimiy monitoring va tahlil olib boriladi, amalga oshirilgan ishlar atrof-muhitga zarar yetkazmasligi uchun barcha choralar koʻriladi. Shuningdek, avtomobil sohiblariga xizmat koʻrsatish darajasi ham doimo yuqori boʻlishi uchun, yangi texnologiyalar va amaliyotlarga joriy etilmoqda [3].

Aholi zich joylashgan shaharlardagi toʻxtash joylari loyihamanayotganda, ularning sigʻimi, aholi zichligi va transport oqimi statistikasi asosida, shuningdek,

kelgusida aholi va avtomobil sonining o'sish sur'atlari hisobga olinadi. Sammari qilish zarurki, rejalashtirilayotgan hududda yashovchi va ishlovchi fuqarolar uchun avtomobil to'xtash joylarining yetarli bo'lishi shahardagi piyodalar va transport harakatining muvozanatini, shahar arxitekturasining estetik ko'rinishini va ekologik barqarorligini saqlashda eng muhim omil hisoblanadi. Respublikamiz hududida bugungi kunda aholi zichligining o'sishi, yangi turar-joy massivlarining barpo etilishi bilan yangi avtoturargoh va to'xtash joylariga ehtiyoj ham ortib bormoqda. Shu sababli, avtoturargoh loyihalarining zamonaviy, qulay va xavfsiz bo'lishi uchun soha mutaxassislari va urbanistlar jahon tajribasi va zamonaviy loyihalash tamoyillarini doimo o'rganib, yangicha yondoshishlarni ishlab chiqishda davom etmoqda. Shahar markazlari va yirik savdo maskanlari atrofida ko'p qavatli avtoturargohlarni qurish, aholi uylarining hovlisida va yaqinida kichik, mahalliy ahamiyatga ega to'xtash joylarini tashkil etish amaliyoti keng joriy qilinmoqda [4].

Avtomobillar to'xtash joylarining optimal joylashuvi, ularning sig'imi va foydalanish samarasini oshirishda loyiha chizmalarini ishlab chiqishda bugungi aholi va transport oqimini emas, kelajakda rivojlanish sur'atlarini ham prognozlash lozim. Kelajakda zamonaviy shaharlarda transport texnologiyalari rivojlanib, avtomatik boshqaruvga ega transport vositalari paydo bo'layotgan bir paytda, yangi sharoitlarga mos ravishda avtoturargohlarni tashkil etish zamon talablari bilan uyg'unlashib bormoqda. Har bir avtoturargoh loyihasi mahalliy aholi ehtiyojlari, hudud hususiyatlari hamda transport sohasidagi islohotlardan kelib chiqib ishlab chiqiladi. Lekin, asosiysi, ushbu jarayonda inson omiliga, yo'lovchilar xavfsizligiga va shahar estetik qiyofasini saqlashga alohida e'tibor qaratiladi. Har bir loyihaning iqtisodiy asosi, atrof-muhitga ta'siri va jamoat manfaatlaridan kelib chiqqan holda zamonaviy avtoturargoh loyihalari raqobatbardosh va barqaror bo'lib, insonlar hayotida ahamiyatli rol o'ynashi kerak [5].

Xulosa:

Xulosa sifatida aytish mumkinki, aholi gavjum joylarda avtomobil to'xtash joylarini rejalashtirish bu zamonaviy shahar hayotining ajralmas qismi bo'lib, to'xtash joylarini tashkil etishda ko'plab muhim tamoyillar, hamda loyiha va rejalashtirish bosqichlarida har tomonlama sinchkovlik bilan yondoshish talab etiladi. Avtoturargohlar transport sohasining eng asosiy bo'g'inlaridan biri sifatida nafaqat shahar infratuzilmasining rivojlanishiga, balki fuqarolarning kundalik hayotidagi farovonlik va xavfsizlik darajasiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, har bir loyihaning doimiy monitoringi, zamonaviy texnologiyalarga asoslanganligi, ekologik va ijtimoiy jihatlariga rioya qilinishi, avtomobillar uchun xavfsiz va qulay to'xtash joylarining tashkil etilishini kafolatlaydi. Shu orqali, zamonaviy shahar hayotini yengillashtirish, fuqarolar xavfsizligini ta'minlash, va ekologik muvozanatni saqlashga eng muhim hissa qo'shiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayev, R. R. (2019). "Zamonaviy shaharsozlikda avtomobillar to'xtash joylarini tashkil etish muammolari." *Arxitektura va Qurilish*, 4(2), 67-74.
2. Abduvaliyev, S. M., & Jo'rayev, A. B. (2020). "Shahar markazida avtomobillar uchun avtoturargoh loyihalash." *Urbanistika asoslari*, 12(1), 51-60.
3. Aliqulov, D. T. (2017). "Avtomobillar to'xtash joylari rejalarini shakllantirishda aholini hisobga olish omillari." *O'zbekiston Arxitektura va Qurilish Jurnali*, 9(3), 22-28.
4. Begmatov, O. S. (2021). "Aholi zich joylashgan hududlarda transport oqimini boshqarish va avtomobil to'xtash joylari." *Muhandislik va Texnologiya*, 5(2), 43-50.
5. Ergashev, F. M. (2022). "Avtoturargohlarni zamonaviy loyihalash prinsiplari." *Innovatsion Loyihalash*, 10(2), 34-41.
6. Iskandarov, N. E. (2018). "Shahar infratuzilmasida avtoturargohlarning o'ri va rivojlanish istiqbollari." *Qurilish Muhandisligi*, 6(1), 19-26.
7. Karimov, M. I., & Haydarov, R. Q. (2020). "Avtoturargohlar, ekologiya va aholi salomatligi: dolzarb masalalar." *Ekologiya va Hayot*, 11(3), 29-35.
8. Murodov, U. B. (2021). "Shahar hududlarida avtomobillar to'xtash joylarini optimallashtirish usullari." *Shaharsozlik va Arxitektura*, 13(2), 57-63.
9. Rahmonov, S. Sh. (2017). "Jamoat joylarida to'xtash joylarini samarali tashkil etish." *Shaharsozlik asoslari*, 8(1), 48-55.
10. Tursunov, Y. O., & Usmonova, S. K. (2019). "Aholi zich joylarda avtomobil to'xtash joylari rejalashtirishda zamonaviy yondashuvlar." *Transport va Logistika*, 7(4), 72-79.